Wójcik, Zbigniew

Pięćdziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Geologicznego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/1, 194-196

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kułów (!) jest brak polemik i wzajemnych odsyłaczy (E. Olszewski). Z drugiej jednak strony nie należy przeceniać ilościowego aspektu bieżącego, natychmiastowego czytelnictwa wszelkich artykułów naukowych, w tym także naukoznawczych; publikacja tych artykułów spełnia bowiem również funkcję utrwalania wyników naukowych po to, aby można do nich sięgnąć w nieco dalszej przyszłości. (E. Geblewicz). Niemniej brak polemik i z innych punktów widzenia oceniono jako zjawisko niepokojące (A. Tuszko, W. Michajłow, S. Sokołowski). Wyrażono pogląd, iż dalszy pomyślny i pożyteczny rozwój „Zagadnień" uwarunkowany jest podjęciem przez nie nowych zadań (spełnianych równolegle z zadaniami dotychczasowymi); jest to przede wszystkim zadanie podnoszenia naukowego poziomu („unaukowienia") polskiego naukoznawstwa, w którym dotychczas jeszcze zbyt wielki udział mają opracowania dyletanckie („naukawe"), a także zadanie racjonalnego kierunkowania (koncentrowania), dotychczas bardzo rozproszonych tematycznie, prac naukoznawczych w Polsce (W. Rolbiecki). Postulowano też, aby skończyć już z meta-naukoznawczymi rozważaniami i deklaracjami o tym, czym jest lub czym powinno być naukoznawstwo (E. Geblewicz). Wypowiedziano się raczej za zeszytami przekrojowymi, a przeciwko monotematycznym, które wydawane powinny być tylko wyjątkowo, gdyż ich nadmiar mógłby zaszkodzić swoistym funkcjom czasopisma, przemieniając je w oderwane wzajemnie od siebie specjalistyczne tomy studiów (E. Olszewski, E. Geblewicz).

W tym bardzo interesującym zebraniu wzięło udział niestety stosunkowo mało osób. Znaczna większość członków Komitetu Naukoznawstwa PAN była nieobecna.

Nasuwa się myśl, iż pożyteczne byłoby chyba podobne zebranie poświęcone ocenie „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki[1] — najlepiej rozszerzone zebranie Rady Naukowej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, którego „Kwartalnik" jest organem.

Waldemar Rolbiecki

PIĘĆDZIESIĘCIOLECIE POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOLOGICZNEGO

W dniach 12—15 września 1971 r. odbył się w Krakowie zjazd poświęcony pięćdziesięcioleciu Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Był to kolejny czterdziesty trzeci zjazd naukowy tej organizacji, której coroczne zgromadzenia członków poświęcone są przede wszystkim wymianie myśli na temat ostatnich badań, prowadzonych w różnych regionach naszego kraju.

Polskie Towarzystwo Geologiczne powstało w Krakowie 14 III 1921 r. z inicjatywy kierownika Gabinetu Geologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. W. Szajnochy. W ciągu swojej pięćdziesięcioletniej działalności zorganizowało 43 zjazdy, umożliwiając swoim członkom poznanie budowy geologicznej Polski, wydało 41 roczników zawierających przeważnie oryginalne opracowania naukowe (wybitne prace młodych geologów otrzymują każdego roku nagrodę im. Ludwika Zejsznera). Jubileuszowy zjazd (przesunięty o rok, w związku z licznymi uroczystościami w kraju w roku poprzednim) miał również charakter ściśle roboczy. Składał się on z ogólnej sesji naukowej i walnego zjazdu delegatów (12 września) oraz czterech wycieczek: karpackiej, krakowskiej, górnośląskiej i świętokrzyskiej (13—15 września).

[1] Ocenę taką przeprowadzono już przed kilku laty. Zob. K. Opałek: *Jedenaście roczników „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki"*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki" 1968 nr 3 s. 621—636.

W pierwszym dniu zjazdu nawiązywano bezpośrednio do roli Towarzystwa w organizacji nauki w Polsce, a także do dziejów nauk geologicznych w Krakowie.

Podczas sesji ogólnej przewodniczący Zarządu Głównego Towarzystwa prof. Kazimierz Maślankiewicz wygłosił obszerny referat *Historia Polskiego Towarzystwa Geologicznego*. Podsumował w nim działalność organizacyjną i naukową, a zwłaszcza starania Towarzystwa o uznanie w kraju właściwej roli nauk geologicznych (głównie w okresie międzywojennym i w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej), prace związane z organizacją dorocznych zjazdów naukowych, udział polskiej nauki w stowarzyszeniach międzynarodowych, wyrażający się w inicjatywie powołania organizacji do badań masywu Karpat oraz międzynarodowej organizacji do badań ostatniego okresu w dziejach Ziemi — czwartorzędu itp.

W pewnym stopniu charakter historyczny miał również inny referat sesji ogólnej, przedstawiony przez prof. M. Książkiewicza *Tektonika Karpat*, w którym na szerokim tle badań geologicznych, prowadzonych w ostatnim pięćdziesięcioleciu, przedstawione zostały nowe koncepcje geologiczne formowania się tego górotworu.

Innym akcentem historycznym zjazdu były dwie wystawy. Jedną, według scenariusza prof. A. Halickiej, zorganizowało Muzeum Ziemi PAN w Warszawie. Została ona umieszczona w hallu Collegium Novum UJ (przed aulą, w której odbywała się sesja ogólna). Wystawa poświęcona była głównie kolejnym zjazdom oraz kolejnym akcjom Towarzystwa (bogatą dokumentację faktograficzną Muzeum Ziemi uzupełnili profesorowie K. Maślankiewicz, M. Książkiewicz, S. Sokołowski i inni), a także głównym kierunkom starań o właściwy rozwój geologii w Polsce, które stanowiły przedmiot zainteresowań członków, podczas pięćdziesięcioletniej działalności tej organizacji.

Druga wystawa, zorganizowana staraniem Pracowni Geologii Młodych Struktur Zakładu Nauk Geologicznych PAN w Krakowie, według scenariusza dr S. Czarnieckiego (przy współudziale Z. Martini) umieszczona została w Collegium Majus [1]. Dotyczyła ona geologii w ośrodku krakowskim, począwszy od XV w. do pierwszych lat istnienia Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Wystawa przedstawiała zarys historii organizacji geologii głównie w Uniwersytecie Jagiellońskim, starania o organizację Akademii Górniczej oraz migawki z dziejów Towarzystwa w pierwszych latach jego istnienia. Rewelacją jej był rękopiśmienny słownik minerałów z XV w. ocalały (na wystawie pokazano fotokopię) podczas wojny, w którym obok nazw łacińskich zamieszczono ich tłumaczenia.

Zainteresowaniom historią nauki dali wyraz członkowie Towarzystwa podczas dorocznego walnego zebrania delegatów. W czasie dyskusji zobowiązano nowy Zarząd (ponowny wybór prof. Maślankiewicza na przewodniczącego Zarządu Głównego) do starań o umieszczenie tablic w Muzeum Tatrzańskim upamiętniających trzech wybitnych geologów, związanych z badaniami w Tatrach: W. Pawlicę, F. Rabowskiego i M. Limanowskiego. Wysunięto także projekt nazwania pierwszej kopalni węgla kamiennego na Lubelszczyźnie imieniem Jana Samsonowicza.

Warto również podkreślić, że specjalnie na zjazd przygotowany został tom „Rocznika Polskiego Towarzystwa Geologicznego", zawierający obok artykułu prof. K. Maślankiewicza *Pięćdziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Geologicznego 1921—1971* pracę J. Znoski o podstawowym znaczeniu dla historii geologii pt. *Rozwój poglądów na tektonikę obszaru Polski* oraz — przedstawione przez różnych autorów — sylwetki zmarłych honorowych członków i prezesów Towarzystwa: W. Szajnochy (1868—1928), K. Bohdanowicza (1865—1947), J. Nowaka (1880—1940), S. Czarnockiego (1878—1947), W. Rogali (1884—1947), H. Świdzińskiego (1904—1969), J. Cavillera (1899—1969), R. Kettnera (1891—1967), M. Lugeona (1870—1953), P. Niggli'ego (1888—1953), J. Czarnockiego (1889—1951), S. Krajewskiego (1890—1968), J. Samsonowicza (1888—1959), S. J.

[1] Bliżej o tej wystawie zob. w niniejszym numerze „Kwartalnika" s. 196—197.

Thugutta (1862—1956) i K. Tołowińskiego (1876—1961). Natomiast „Przegląd Geologiczny" w numerze 7/1971 zamieścił 15 artykułów poświęconych dotychczasowym kierunkom działalności Towarzystwa i jego sekcji roboczych.

Kończąc refleksje na temat uroczystości jubileuszowych PTG trzeba podkreślić, że organ Towarzystwa niemal od początku swego istnienia (1922 r.) zawsze udzielał miejsca pracom o problematyce historycznej. Artykuły te przeważnie omawiały działalność zmarłych członków Towarzystwa, często wybitnych geologów polskich i obcych. Z innych studiów historycznych zamieszczonych w „Roczniku" wymienić można choćby dwa artykuły z roku 1926, W. Szajnochy i K. Bohdanowicza, poświęcone czterdziestoleciu Gabinetu Geologicznego UJ.

Przed kilku laty członkowie Towarzystwa — z inicjatywy prof. S. Dżułyńskiego — powzięli zamiar zorganizowania sekcji historycznej (zgodnie z sugestią prof. Maślankiewicza zamierzano ją nazwać Sekcją Historii i Słownictwa Geologicznego). Chodziło głównie o stworzenie platformy dla wymiany myśli na temat problemowego rozwoju nauk geologicznych, przy jednoczesnym zajęciu się genezą coraz bardziej komplikującej się geologicznej terminologii polskiej i obcej. Sprawa ta nie została ostatecznie załatwiona, nie była również poruszana podczas zjazdu jubileuszowego. Wydaje się jednak, że powstanie takiego organu byłoby ze wszech miar celowe. Wystawa przygotowana przez S. Czarnieckiego jest tego najlepszym przykładem.

Zbigniew Wójcik

Z DZIEJÓW KRAKOWSKIEJ GEOLOGII

Spośród ekspozycji, prezentujących rozwój historyczny nauki, stosunkowo niewiele jest takich, które zasługują na szczególną uwagę z dydaktycznego i metodologicznego punktu widzenia. Dlatego z tym większą satysfakcją należy odnotować wystawę na temat *Z dziejów krakowskiej geologii*, która została otwarta we wrześniu 1971 r. z okazji pięćdziesiątej rocznicy założenia w Krakowie Polskiego Towarzystwa Geologicznego, a zorganizowana przez Pracownię Młodych Struktur Zakładu Nauk Geologicznych PAN w Krakowie i Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ujęta w dziewięć — następujących po sobie — fragmentów, objęła okres prawie 500-lecia: od prehistorii krakowskiej geologii do czasów nam współczesnych. Wystawę opracował historyk geologii dr Stanisław Czarniecki, przy współpracy artysty plastyka J. Mroza.

Dzieje geologii polskiej rozpoczynają się od 1472 r. Następnie w drukowanych pismach lekarsko-przyrodniczych Stefana Falimirza (1543), Hieronima Spiczyńskiego (1542), podawano szczodrze informacje o leczniczych i magicznych właściwościach minerałów, a Jan Stanko, profesor Akademii Krakowskiej, pierwszy spisał polskie nazwy niektórych skał i minerałów. W XVI i XVII stuleciu ukazało się w Krakowie kilka publikacji o Wieliczce oraz pierwsza książka o hutnictwie. W owych czasach wszelkie poszukiwania i rozpoznawanie złóż kopalin użytecznych prowadzone były przede wszystkim przez różdżkarzy.

Dopiero w wyniku przeprowadzonej przez Hugo Kołłątaja reformy uniwersyteckiej utworzona została katedra historii naturalnej, obejmująca również mineralogię. U schyłku XVIII i na początku XIX w. następuje w Krakowie szybki rozwój zainteresowań naukami geologicznymi i ich praktycznym zastosowaniem. Wkrótce dokonuje się stopniowe wyodrębnienie nauk geologicznych z katedry historii naturalnej, w 1830 r. Ludwik Zejszner objął utworzoną katedrę mineralogii, stwarzając podstawy dla rozwoju nauk geologicznych i wyznaczając kierunki badań naukowych ośrodka krakowskiego. Rok 1886 stanowi datę przełomową, wówczas bowiem powstał na Uniwersytecie Jagiellońskim — jako odrębna placówka — Gabinet Geologiczny,